

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.53>

ОБ'ЄКТ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ : РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

Попович О.С.,*кандидат юридичних наук,**науковий співробітник**відділу дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права**НДІ ВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса НАПрНУ*

Попович О.С. Об'єкт терористичного акту : родовий об'єкт злочину.

Стаття присвячена проблемним питанням встановлення родового об'єкту терористичного акту. Об'єкт терористичного акту має значення для встановлення суспільної небезпечності вчиненого діяння та його наслідків, визнання діяння злочином, кваліфікації цього діяння і притягнення винної Приділяється увага різним поглядам сутності та видів об'єкта злочину. Розглянуто триступеневу класифікацію за рівнем узагальнення об'єктів злочину «за вертикаллю» – за рівнем узагальнення об'єктів злочину «за вертикаллю» (загальний, родовий з визначенням за необхідності в його межах і видового об'єкта, а також безпосередній об'єкти злочину), а «за горизонталлю» на рівні безпосереднього об'єкта злочину – основний безпосередній і додатковий безпосередній об'єкти злочину. Також вчені використовують класифікацію на рівні додаткового безпосереднього об'єкта злочину з поділом цього об'єкта на два види – додатковий обов'язковий (необхідний) і додатковий факультативний, а на рівні безпосереднього об'єкта злочину «за горизонталлю». Підкреслено особливе значення родового об'єкта кримінального правопорушення (кримінального проступку або злочину) в розглядуваній класифікації об'єктів «за вертикаллю». Родовим (груповим) об'єктом кримінального правопорушення є певне коло тотожних або однорідних за своєю соціальною й економічною сутністю суспільних відносин, які внаслідок цього охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм. Доведено, що дискусійність питання про родовий об'єкт терористичного акту негативно впливає на судову практику, тому що бракує впевненості в тому, що всі визначальні, типові ознаки складу цього злочину визначені точно. Як відмічається в юридичних наукових публікаціях, правильність фіксації ознак злочину й вибору місця їх розташування у відповідній статті Особливої частини КК служить законодавчим підґрунтям для забезпечення прав і свобод у кримінальному провадженні. До того ж без точного опису ознак кримінального правопорушення в нормах, якими встановлюється кримінальна відповідальність за вчинення злочинних (кримінальних протиправних) діянь, а також без повного вирішення інших питань щодо кримінально-правових засобів боротьби із цими злочинами (кримінальними правопорушеннями) належне впровадження конституційного й міжнародного принципу верховенства права є неможливим, що є одним із ключових показників розвитку України як правової й демократичної держави, яка йде євроінтеграційним курсом.

Встановлені визначальні властивості терористичного акту такі як: загальнонебезпечний спосіб учиненого діяння, спрямованість на поширення страху й жаху серед населення або окремої соціальної групи, кінцева мета теракту, що полягає у протиправному (незаконному) впливі на інших юридичних або фізичних осіб таким чином, щоб отримати відповідну їх поведінку, яка є бажаною для суб'єкта злочину. Визначено родовий об'єкт терористичного акту.

Ключові слова: терористичний акт, об'єкт злочину, об'єкт терористичного акту.

Popovich O. Object of a terrorist act: the generic object of the crime.

The article is devoted to the problematic issues of establishing the generic object of a terrorist act. The object of a terrorist act is important to establish the public danger of the act and its consequences, the recognition of the act as a crime, the qualification of this act and the prosecution. Attention is paid to different views of the nature and types of the object of the crime. The three-level classification according to the level of generalization of objects of crime «vertically» is considered - according to the level of generalization of objects of crime «vertically» (general, generic with definition if necessary within its limits and species object,), and «horizontally» at the level of the direct object of the crime - the main direct and additional direct objects of the crime. Scholars also use the classification at the level of additional direct object of crime with the division of this object into two types - additional mandatory (required) and additional optional, and at the level of direct object of crime «horizontally». The special significance of the generic object of a criminal offense (criminal misdemeanor or crime) in the considered classification

of objects «vertically» is emphasized. The generic (group) object of a criminal offense is a certain range of identical or homogeneous in its social and economic essence of social relations, which as a result are protected by a single set of interrelated criminal law. It has been proven that the controversial issue of the generic object of a terrorist act has a negative impact on judicial practice, because there is a lack of certainty that all the defining, typical features of the crime are clearly defined. As noted in legal scientific publications, the correctness of fixing the signs of the crime and the choice of their location in the relevant article of the Special Part of the Criminal Code serves as a legal basis for ensuring rights and freedoms in criminal proceedings. In addition, without an accurate description of the signs of a criminal offense in the rules establishing criminal liability for criminal (criminal illegal) acts, as well as without a full solution to other issues of criminal remedies to combat these crimes (criminal offenses) proper implementation of constitutional and international The principle of the rule of law is impossible, which is one of the key indicators of Ukraine's development as a legal and democratic state, which is on the path to European integration.

The defining characteristics of a terrorist act have been established, such as: a generally dangerous act, aimed at spreading fear and terror among the population or a particular social group, the ultimate goal of a terrorist attack, which is to unlawfully (illegally) influence other legal or natural persons. their behavior, which is desirable for the subject of the crime. The generic object of the terrorist act has been identified.

Key words: an act of terrorism, an object of evil, an object of an actual terrorist.

Постановка проблеми. Проблема боротьби з терористичними актами на сьогоднішній день є однією з найактуальніших. Терористичні акти реєструються в Україні та інших країнах у значній кількості зі зростаючими кількісними показниками. За даними Генеральної прокуратури України тільки у 2019 році було обліковано 6626 злочинів із попередньою кваліфікацією за ст.258 КК України. Якщо подивитись на це питання у масштабному світовому колі, то Україна займає 24 сходинку за рівнем впливу серед усіх країн світу за даними Глобального індексу тероризму. Зростання чисельності та масштабів проявів терористичних актів в Україні потребує спільних зусиль науковців для продовження досліджень та пошуку ефективних засобів боротьби з терористичними актами, визначення суб'єктивних і об'єктивних ознак цього злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про розуміння сутності й видів об'єкта злочину – як елемента складу будь-якого злочину, так і визначення об'єкта саме терористичного акту та його видів було і залишається проблемними в науці кримінального права. Зазначена проблематика щодо терористичного акту розглядалася такими вченими, як О. Ф. Бантишев, Л. М. Демидова, О. О. Дудоров, В. П. Ємельянов, В. О. Навроцький, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, О. В. Шамара та ін.

Вагомий внесок у формулюванні поняття «об'єкт злочину» зробили знані правники: С. Б. Гавриш, Л. С. Білогриць-Котляревський, М. С. Таганцев, В. П. Ємельянов, П. П. Андрушко, П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко, причому з неоднаковим ставленням до його типових і визначальних властивостей.

Метою статті є аналіз сучасних наукових поглядів на об'єкт терористичного акту, розгляд дискусійних питань стосовно цієї проблематики, формулювання визначальних, типових ознак складу цього злочину.

Виклад основного матеріалу. Кожен злочин, в тому числі й терористичний акт включає у себе притаманні йому визначальні об'єктивні і суб'єктивні властивості. Важливим є точність і повнота їх установлення та фіксації у відповідній статті Особливої частини КК України у виді обов'язкових ознак. Вивчення й аналіз предмета наукового пошуку здійснено у двох аспектах: по-перше, як реального соціального явища, що має місце в дійсності, зі з'ясуванням його характерних об'єктивних і суб'єктивних властивостей; по-друге, як злочину, властивості якого описуються у ст. 258 КК України у виді його обов'язкових юридичних об'єктивних і суб'єктивних ознак, а також ознак інших, які впливають з норм Загальної частини цього Кодексу і які в сукупності об'єднуються поняттям «склад злочину».

Вчені виділяють «загальне поняття «склад злочину» як наукову логіко-юридичну абстракцію вищого рівня, елементами якої виступають об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторони злочину. Дослідники розглядають поняття конкретних складів злочинів, що виступають у кожному конкретному випадку, як підставу для кримінальної відповідальності і основної форми її реалізації – покарання [1,2,3,4] за вчинене особою суспільно небезпечне діяння. Загальне поняття «склад злочину» співвідноситься з конкретними складами злочинів як загальне й окреме й виступає при цьому найважливішим наукознавчим засобом (інструментом) пізнання останніх. Такий методологічний підхід є цілком обґрунтованим, оскільки дає можливість поглиблено вивчити склад кожного конкретного злочину (тобто в розглядуваному випадку – склад терористичного акту) й більш повно встановити його суттєві ознаки та значення у кримінально-правовому регулюванні. При цьому конкретний склад, ґрунтуючись на вказаному загальному понятті, перетворюється в науковому дослідженні на досить повне й органічно цілісне поняття про злочин відповідного виду (типу), описаний у законі [5, с. 107, 108].

Приєднуємось до слушної думки М. І. Панова, який зазначає, що склад злочину, як юридична конструкція, становить собою явне нормативно-правове утворення, що забезпечує оптимальне закріплення (опис) у законі злочину відповідного виду (типу), визначення його досить повно й точно в усіх його основних і суттєвих ознаках. Отже, злочин і склад злочину (як нормативно-правове поняття, правова модель, юридична конструкція) співвідносяться між собою як явище (злочин – факт соціально-правової реальності) і юридичне кримінально-правове поняття щодо нього (склад злочину) [6, с. 254–256]. У цьому зв'язку закон про кримінальну відповідальність, у якому закріплюється поняття «склад злочину», має конструюватися на досить обґрунтованих наукових засадах. Лише за таких умов закон має змогу набувати риси належної якості: його заборони і приписи у кримінально-правовій нормі повинні сформулюватися досить чітко, з високим ступенем повноти, змістовності й точності, що є обов'язковою умовою правильного та ефективного його застосування [7, 79–82; 5, с. 113].

Обов'язковим елементом складу терористичного акту є об'єкт цього злочину. Об'єкт злочину – це самостійний елемент складу будь-якого злочину, в тому числі й терористичного акту [8, с. 97–99]. У цьому контексті він, з одного боку, є складником юридичної підстави кримінальної відповідальності, що полягає в наявності у вчиненому особою суспільно небезпечному діянні складу злочину, передбаченого в КК України, а з другого, – об'єкт злочину разом з іншими об'єктивними й суб'єктивними ознаками характеризує вчинене діяння як суспільно небезпечне. Отже, об'єкт терористичного акту має значення для (а) встановлення суспільної небезпечності вчиненого діяння та його наслідків, (б) визнання діяння злочином, (в) кваліфікації цього діяння і (г) притягнення винної особи до кримінальної відповідальності або визнання її невинною.

Найбільш переконливим є ставлення до об'єкта злочину як до найважливіших суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону [9, с. 35–50]. Така думка є домінуючою як у колі науковців, так і серед практиків. Твердження В. Я. Тація про об'єкт злочину як про найважливіші суспільні відносини віддзеркалює підвищене значення громадянського суспільства в усіх процесах державотворення, в тому числі й у частині забезпечення інтересів суспільства в боротьбі зі злочинними проявами.

Усі суб'єкти суспільства, як і держава загалом, мають певні загальні інтереси зі зв'язками, які їх об'єднують у відповідні суспільні відносини. Найважливіше з останніх становить собою соціальні цінності, поставлені законодавчим органом під охорону законодавства України про кримінальну відповідальність (КК України), а їх узагальнений перелік наведено в ч. 1 ст. 1 Кодексу: це права та свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок і громадська безпека, довкілля, конституційний устрій України, мир і безпека людства.

Науковці визнають переважно триступеневу класифікацію за рівнем узагальнення об'єктів злочину «за вертикаллю» (загальний, родовий з визначенням за необхідності в його межах і видового об'єкта, а також безпосередній об'єкти злочину), а «за горизонталлю» на рівні безпосереднього об'єкта злочину – основний безпосередній і додатковий безпосередній об'єкти злочину. Крім того, дослідники і практики використовують класифікацію на рівні додаткового безпосереднього об'єкта злочину з поділом цього об'єкта на два види – додатковий обов'язковий (необхідний) і додатковий факультативний [9, с. 135, 153, 154]. Наведену класифікацію об'єктів злочину «за вертикаллю» й «за горизонталлю», яка відповідає потребам практики, вважаємо логічною, адже вона заснована на співвідношенні філософських категорій – загального, особливого й окремого [9, с. 135]. Її ми застосуємо при подальшому дослідженні об'єктів терористичного акту.

Під загальним об'єктом злочину розуміють сукупність суспільних відносин, поставлених під охорону чинного кримінального законодавства [9, с. 138]. Наявність загального об'єкта терористичного акту підтверджується тим, що при визнанні останнього злочином у КК 2001 р. загальна різноманітна сукупність суспільних відносин, охоронюваних цим Кодексом, уже охоплювала відносини, яким заподіюється або може бути заподіяна шкода цим злочинним діянням. Це вже інші відносини порівняно з тими, що охоронялися КК України 1960 р. Це підтверджує не лише наявність загального об'єкта терористичного акту, а й його постійну еволюцію при криміналізації нових діянь або зміні ознак уже криміналізованого діяння чи при декриміналізації певного злочину.

Родовим (груповим) об'єктом злочину є певне коло тотожних або однорідних за своєю соціальною й економічною сутністю суспільних відносин, які внаслідок цього охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [9, с. 142].

Розташування ст. 258 в розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини КК України підштовхує до висновку що родовим об'єктом терористичного акту є суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку; тобто у скороченому значенні – родовим об'єктом цього злочину є громадська безпека. Однак у юридичних літературних джерелах родовий об'єкт тероризму (а значить, і терористичного акту) трактується неоднаково: В. Б. Романюк, В. П. Журавльов, В. В. Коваленко вважають його національною безпекою України [10, с. 24, 25]; В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов,

В. Я. Настюк, О. А. Чуваков називають його основами національної безпеки України [11, 79; 12, с. 141]; В. П. Тихий – громадською безпекою [13, с. 462; 14, с. 285]. О. Ф. Бантишев і О. В. Шамара переконують, що злочини, передбачені у статтях 258, 2581 – 2584, з огляду на визначення їх об'єктом основ національної безпеки слід перемістити з розділу IX («Злочини проти громадської безпеки») в розділ I («Злочини проти основ національної безпеки України»), а ст. 2585 («Фінансування тероризму») КК України – до розділу XX («Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку») Особливої частини Кодексу [15, с. 215].

Також висловлюється думка, що цей злочин (ст. 258 КК) та інші злочини, передбачені у статтях 2581 – 2585 КК, слід вилучити з розділу IX Особливої частини КК України й розмістити в окремому розділі наприкінці Особливої частини цього Кодексу під назвою «Терористичні злочини». Що стосується останньої пропозиції, виникає питання про родовий об'єкт цих злочинів. Відомо, що основним принципом розташування статей в Особливій частині чинного КК, який було застосовано ще під час роботи над його проектом, послужило їх розміщення, як правило, з урахуванням родового об'єкта злочинів.

Дискусійність питання про родовий об'єкт терористичного акту негативно впливає на судову практику, тому що бракує впевненості в тому, що всі визначальні, типові ознаки складу цього злочину визначені точно. Як відмічається в юридичних наукових публікаціях, правильність фіксації ознак злочину й вибору місця їх розташування у відповідній статті Особливої частини КК служить законодавчим підґрунтям для забезпечення прав і свобод у кримінальному провадженні [16, с. 129]. До того ж без точного опису ознак злочину в нормах, якими встановлюється кримінальна відповідальність за вчинення злочинних діянь, а також без повного вирішення інших питань щодо кримінально-правових засобів боротьби із цими злочинами належне впровадження конституційного й міжнародного принципу верховенства права є неможливим, що служить одним із ключових показників розвитку України як правової й демократичної держави, яка йде євроінтеграційним курсом.

Визначальними властивостями терористичного акту є: (а) загальнонебезпечний спосіб учиненого діяння, (б) спрямованість на поширення страху й жаху серед населення або окремої соціальної групи, (в) кінцева мета теракту, що полягає у протиправному (незаконному) впливі на інших юридичних або фізичних осіб таким чином, щоб отримати відповідну їх поведінку, яка є бажаною для суб'єкта злочину. Отже, діяння, яке вчиняє останній, дезорганізує суспільство й державу, їх інституції, створює небезпеку для невизначеного кола громадян. Обраний особою спосіб розв'язання або створення конфліктної ситуації підриває або трансформує прийняті в суспільстві, в українській нації й державі правила співіснування громадян і різних інституцій, зокрема, в тому числі й вирішення конфліктних питань у різних ситуаціях.

Дестабілізація ситуації в суспільстві й державі – одна з основних цілей терористичного акту. Дестабілізація шляхом учинення терористичних актів значно знижує або взагалі знищує довіру населення до влади, створює атмосферу страху й невпевненості людей у завтрашньому дні.

Учинюване особою діяння є незаконним і таким, що заподіює не менш ніж істотну шкоду безпеці держави, нації й суспільству. Така безпека характеризується станом захищеності життєво важливих інтересів суспільства, що за своєю сутністю є найважливішими інтересами української нації. І забезпечується ця безпека комплексом державних заходів, а за змістом і формою вона є громадською (загальною) безпекою, складником національної безпеки України. З нашого погляду, виокремлювати національну безпеку України від безпеки громадської (безпеки суспільства) некоректно, передусім з огляду на органічний взаємозв'язок понять «інтереси нації», «інтереси суспільства», «інтереси держави», а також «безпека нації», «безпека суспільства», «безпека держави».

Висновки. Проблема визначення об'єкта є складною. Правильне розуміння ознак об'єкту надає змогу для вирішення низки питань, пов'язаних з кваліфікацією злочинів, криміналізації та декриміналізації діянь та ін. Родовим об'єктом терористичного акту є суспільні відносини, що забезпечують громадську (загальну) безпеку як складника національної безпеки України. Такий об'єкт є складним соціально-правовим утворенням. Причому йдеться про загальну (спільну, колективну) безпеку. Цей висновок ґрунтується насамперед на визнанні науковцями і практиками складності й багатоаспектності громадської безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Денисова Т. А. Покарання в системі протидії злочинності. Вісник Асоц. кримін. права України: електронне видання. 2013. № 1 (1). С. 409–423.
2. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій : автореф. дис. ... доктора юрид. наук ; спец. : 12.00.08 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Запоріжжя : 2010. 38 с.
3. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України : навч. посіб. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. 152 с.

4. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз : моногр. Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2007. 340 с.
5. Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права. Вісн. Асоц. кримін. права України. 2013. № 1 (1). С. 103–125. URL:http://nauka.nlu.edu.ua/?page_id=232.
6. Борисов В. І. Склад злочину як правова модель. Вісн. Акад. адвокатури України. 2009. № 1 (14). С. 254–256.
7. Панов Н. И. О точности норм уголовного права в совершенствовании законодательной техники. Правоведение. 1987. № 4. С. 79–82.
8. Попович О. С. Родовий об'єкт злочину, передбаченого ст. 258 КК України. Національні і міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3–4 серпня 2018 р.). Харків : Схід.-укр. наук. юрид. організація, 2018. С. 97–99.
9. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : моногр. Харків : Право, 2016. 256 с.
10. Журавльов В. П., Романюк Б. В. Кримінально-правове визначення тероризму. Тероризм : сучасний стан та міжнародний досвід боротьби / В. П. Журавльов, Б. В. Романюк, В. В. Коваленко та ін.; за заг. ред. В. Ю. Кондратьєва та Б. В. Романюка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. С. 24–35.
11. Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України : моногр. / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін. ; за заг. ред. В. С. Зеленецького та В. П. Ємельянова. Харків : Право, 2008. 96 с.
12. Чуваков О. А. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії і практики : моногр. /відп. ред. О. М. Костенко. Одеса : Фенікс, 2017. 362 с.
13. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. Потєбенька М. О., Гончаренка В. Г. Київ : Форум, 2001. У 2-х ч. Особлива ч. 942 с.
14. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2015. 680 с.
15. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : моногр. Луганськ : Віртуальна реальність, 2014. 240 с.
16. Харченко В. Б. Ще раз до проблеми систематизації кримінально-правової охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Вісн. Запорізьк. нац. ун-ту. 2015. № 2. С. 127–137.